

André Bier, Hélène Dieteren-Bongers, Christianne de Jong-Buysse, Heidi Daams,
Hanneke Gruyters, **Marion Hoeffgen, Maarten ter Burg**, Marien van Huuksloot-Kramp,
Mieke Molenschot, Elly Rooze, Josephine Spruijt

Rob Boerman, Tetske Dammers, Luuk den Hartog, Gaby Jacobs

Tien keer beter! 3

Leraren verbeteren hun onderwijspraktijk door onderzoek

Garant

Antwerpen-Apeldoorn

André Bier, Hélène Dieteren-Bongers, Christianne de Jong-Buysse, Heidy Daams,
Hanneke Gruyters, Marion Hoeffgen, Maarten ter Burg, Marien van Huuksloot-Kramp,
Mieke Molenschot, Elly Rooze, Josephine Spruijt
Rob Boerman, Tetske Dammers, Luuk den Hartog, Gaby Jacobs

Tien keer beter! 3
Leraren verbeteren hun onderwijspraktijk door onderzoek
Antwerpen - Apeldoorn
Garant
2011

154 blz. - 23 cm
D/2011/5779/21
ISBN 978-90-441-2729-4
NUR 840

Naar een idee van Aveline Dijkman
Omslagontwerp: Grafische Producties/Fontys Hogescholen
Foto voorpagina: Jerry Schirrmann
Foto achterflap: Jan van Balkom
Illustraties: Jan Beijers
Redactie en schrijfcoaching: Aveline Dijkman, DAT-coaching
Zetwerk & Opmaak: Grafische Producties/Fontys Hogescholen
Eindredactie & productiebegeleiding: Jan van Balkom

© Fontys OSO & Garant-Uitgevers n.v.

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen
mag niets uit deze uitgave worden veeelvoudigd, opgeslagen in
een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook,
zonder de uitdrukkelijke, voorafgaande en schriftelijke toestemming
van de auteurs en van de uitgever.

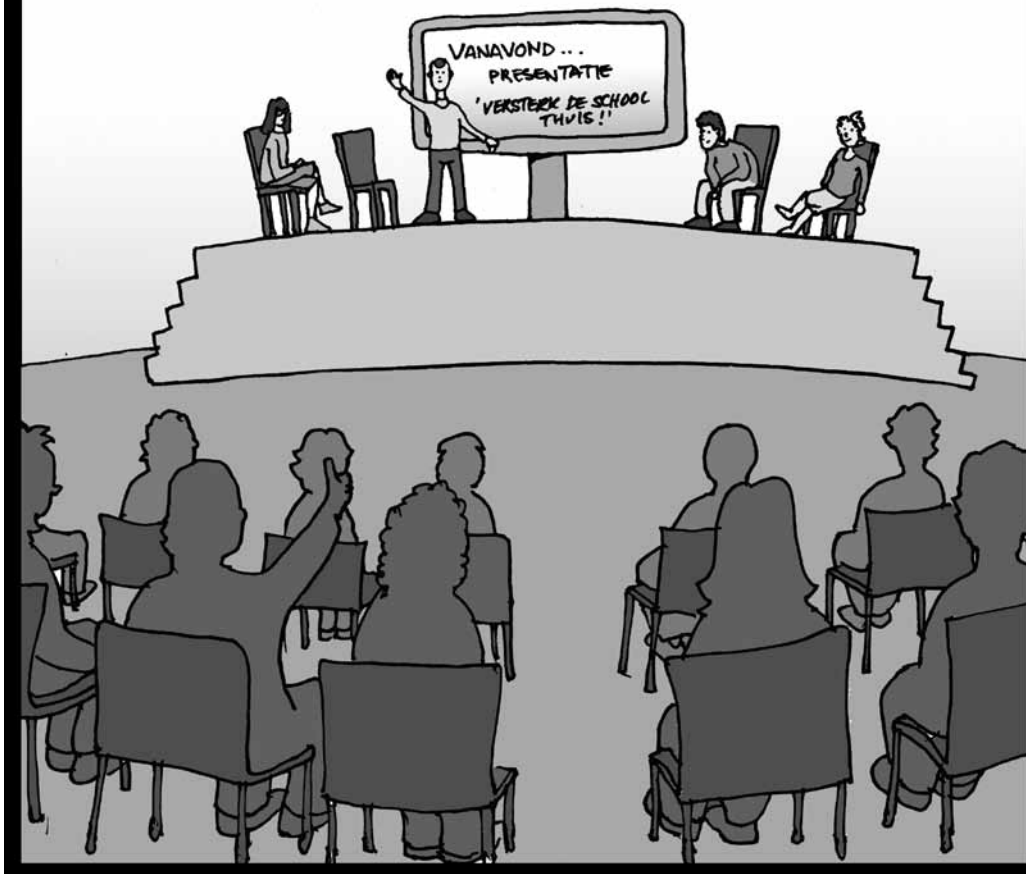
Garant
Somersstraat 13-15, B-2018 Antwerpen
Koninginnelaan 96, NL-7315 EB Apeldoorn
www.garant-uitgevers.be uitgeverij@garant.be
www.garant-uitgevers.nl info@garant-uitgevers.nl

Afstemmen op dialoog

**Over samenwerking tussen ouders en docenten:
daar zit muziek in!**

Maarten ter Burg en Marion Hoeffgen

'BEN IK ACHTERIN TE VERSTAAN?'

In gesprek

Het 'domein' is een grote lichte werkruimte van een middelbare school. Hier zijn leerlingen overdag in groepjes aan het werk, op vrolijk gekleurde bureaustoelen aan verschillende tafels.

Het oudergesprek

Het is half vijf 's middags. Een mentor is in gesprek met een leerling en zijn ouders.

De ouders kijken afwachtend. De leerling bladert met blosjes op de wangen door een multomap, het portfolio.

De mentor maakt aantekeningen en zegt tegen de leerling: "Alles kan ook niet in een keer lukken, daar gaan we samen aan werken."

De klankbordavond

Er is een klankbordavond voor ouders georganiseerd. Zij zitten op de vrolijke stoelen in rijtjes tussen de tafels. Vier docenten staan bij elkaar naast een whitebord op wielen. Een van hen zegt zachtjes: "Wat een dag en dan ook nog een avond werken"

Een docent heeft een stift in de hand en schrijft alle problemen en opmerkingen op het bord. Zowel ouders als docenten willen hun eigen mening of werkwijze duidelijk overbrengen.

Een van de docenten sluit na anderhalf uur de avond af: "We hopen dat er een aantal zaken duidelijk is geworden. Hartelijk dank voor uw inbreng, de vragen die nog open staan, nemen we mee."

De ouders staan op. Sommigen lopen met stevige pas op een docent af, met een prangende vraag op de lippen of belangrijke opmerking in gedachten. Een ander mompelt bij het weggaan: "Ja, maar nou hebben we nog steeds niet ..."

Tijdens het opruimen zegt een van de docenten met een zucht van opluchting: 'Valt best mee hè, in gesprek met ouders.'

Inleiding **Prelude**

Wij zijn de ouders van Joost. Joost zat in 2009 in leerjaar 2. Als ouders maakten wij klankbordavonden en oudergesprekken mee. Wij zagen de didactische en vakmatige expertise van docenten¹ en hoorden over de grote hoeveelheid kennis van ouders. Kennis over hun eigen kind, kennis vanuit hun eigen levenservaring en vanuit hun beroep. Ook onze eigen vak- en ervaringskennis leek ons waardevol voor de school.

Tegelijkertijd hadden we zelf zin in nieuwe kennis. We kozen voor de masteropleiding *Oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Wat ons aansprak waren de professionals die voor deze opleiding vanuit allerlei delen van de wereld naar Nederland zouden reizen om hun theorieën en ervaringen met ons te delen. In deze opleiding deden we ook onderzoek. Dat gaf ons ruimte om te experimenteren met het praktisch toepassen van theorie en vaardigheden.

Wij vroegen ons af hoe oplossingsgericht werken zou kunnen bijdragen aan kennisuitwisseling tussen ouders en docenten op de school van onze zoon, het Amadeus Lyceum. Een school waarvan een deel van de docenten al bekend was met oplossingsgericht werken.

“Ja”, antwoordde de rector op onze vraag, “bespreek dat met de teams van leerjaar 1 en 2. Neem dan onze kernwaarde *dialogo en respect* als uitgangspunt, want daar geven we dit schooljaar extra aandacht aan.” De teams wilden graag meewerken. Docenten zeiden: “Ik zie er altijd tegenop”, “Ik kan een voorbeeld zijn voor anderen”, “Ik ben nieuwsgierig” en “Contacten met mondige ouders, dat wil ik wel leren”.

Opzet onderzoek **Compositie**

We formuleerden samen met enkele docenten de onderzoeksvraag: hoe krijgt de kernwaarde *dialogo en respect* vorm in de samenwerking tussen ouders en docenten en wat zijn hulpbronnen vanuit de oplossingsgerichte benadering?

Het werd een onderzoek in drie delen:

- Een bronnenonderzoek naar theorieën en werkwijzen vanuit onderwijs, hulpverlening, ouderschapsontwikkeling, organisatieontwikkeling en overheidsbeleid.
- Een ‘waarderend onderzoek’² waarin we met ouders en docenten ontdekten ‘wat werkte’ en ‘of we daar meer van zouden kunnen doen’³.
- Een enquête binnen het tevredenheidsonderzoek van de school naar de ervaring en wensen van ouders, docenten en leerlingen over de samenwerking.

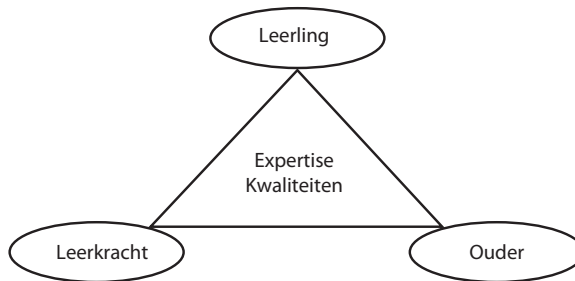
Het bijzondere van waarderend onderzoek was, dat we werkten vanuit een positief thema, op zoek naar goede voorbeelden. Er hoefde niet op een ‘uitslag’ met een ‘oorzaak’ gewacht te worden om resultaat te hebben, geen ‘probleem’ of ‘doel’ om verder te kunnen gaan. Wel een onderwerp waar mensen benieuwd naar waren. Deze manier van werken paste bij de oplossingsgerichte benadering: hoop, krachtbronnen en kwaliteiten waren al aanwezig. Vanuit nieuwsgierigheid werd

het onderzoeksproces een leerproces voor alle betrokkenen. Het proces en de resultaten liepen parallel.

Toonzetting

Theoretisch kader

Het bronnenonderzoek in onderwijs, hulpverlening, ouderschapsontwikkeling, organisatieontwikkeling en overheidsbeleid gaf een theoretisch basis. De uitgangspunten in een notendop:

Ouderschap is samenwerking

Ouders⁴ zijn eindverantwoordelijk voor de opvoeding van hun kind. Zij delegeren verantwoordelijkheden aan anderen om hen heen. 'It takes a village to raise a child'⁵.

Samenwerking is leren van elkaar

Samenwerking is noodzakelijk voor ouders en docenten en is in het belang van de leerling. De overheid stimuleert samenwerking op weg naar 'inclusief onderwijs'. Voor ouders en docenten biedt samenwerking toegang tot elkaars deskundigheid en 'zicht op het kind'⁶. Als zij deze kennis delen, kunnen zij hiervan gebruik maken in opvoeding en onderwijs, zowel op school als thuis. Leerlingen zijn hierbij gebaat: zij worden meer 'gezien' en hebben daarnaast betere schoolprestaties.

Professionaliteit is zorg hebben voor kwetsbaarheid

Samenwerking raakt de ouder in zijn ouderschap en de docent in zijn vakmanschap. Ieder wil zijn rol naar het kind zo goed mogelijk vervullen. Zowel ouders als docenten ervaren hierin eigen kwetsbaarheden.

De docent is binnen de samenwerking de professional en heeft de verantwoordelijkheid om de samenwerking vorm te geven. De docent heeft hiertoe samenwerkingsvaardigheden nodig. Op dit concrete vaardigheidsniveau is nog niet veel onderzocht en gepubliceerd.

Oplossingsgericht werken is samenwerken

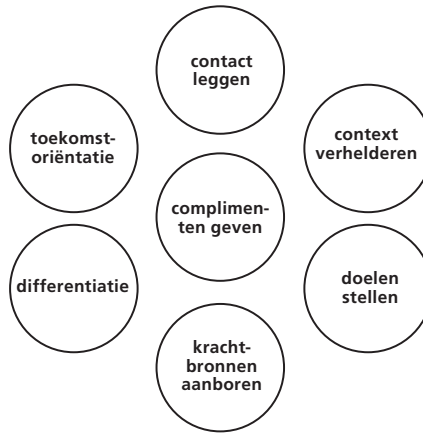
Uitgangspunt bij oplossingsgericht werken is dat iemand met een vraag, eigen oplossingsmogelijkheden tot zijn of haar beschikking heeft. We hoeven de ander alleen te begeleiden om eigen hulpbronnen toegankelijk te maken.

We merken dat docenten behoefte hebben aan praktische instrumenten bij oplossingsgericht begeleiden. De *flowchart* en de zeven stappendans⁷ zijn instrumenten waarin concrete vaardigheden staan beschreven.

Uitvoering onderzoek Samenspel

We filmde gedurende een schoolseizoen alle klankbordavonden⁸ in de leerjaren 1 en 2 en diverse gesprekken tussen ouders, mentoren en leerlingen. We zochten naar voorbeelden van goede samenwerking tussen ouders en docenten en selecteerden de filmbeelden op ‘wat werkt’. Deze fragmenten analyseerden we samen met docenten: ‘wat werkt er precies? En wat nog meer?’

We gebruikten de flowchart en de zeven stappendans als analysekaders. Waar vonden interventies plaats gericht op contact leggen, doelen stellen, krachtbronnen aanboren, differentiëren, toekomstoriëntatie en complimenteren?

Figuur 1: Zeven stappendans

Tijdens teambesprekingen en klankbordavonden maakten we associatietekeningen op grote vellen papier om de kernwaarde *dialogoog en respect* en de samenwerking tussen ouders en docenten in beeld te brengen. We stelden vragen aan de hand van de cirkel voor waarderend onderzoek⁹.

Figuur 2: Waarderend onderzoek

Met docenten en ouders maakten we een cirkel van waarderend onderzoek met vragen uit de oplossingsgericht benadering. Dit formulier vulden we met docenten in bij het terugkijken van filmbeelden.

Positief thema:	Kernwaarde dialoog en respect in contact met ouders.
Verwonderen: Wat doe ik dat werkt?	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ Samenvatten met voor iedereen een plek en verder leiden + horen van de ouder ⊗ Bevestigen: S. kan er iets van!
Verbeelden van de ideale situatie: Hoe doe ik meer van wat werkt? Wat nog meer?	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ Naar moeder: ziet u iets (wat is er wel) waarin u hem kan helpen? ⊗ S. en ouders complimenteren ⊗ Agenda van de ouder verhelderen en er een afspraak voor dit gesprek van maken
Verankeren: Welke hulpbronnen heb ik (nodig) om het ideaal te realiseren?	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ Heldere afspraken over de agenda ⊗ Met S. voorbereiden wat hij thuis met zijn ouders kan bespreken ter voorbereiding op dit gesprek
Verwezenlijken: Wie, wat, waar, wanneer en hoe in concrete vervolgsituatie?	<ul style="list-style-type: none"> ⊗ Bij de start van het volgend oudergesprek afspraak maken over agenda van leerling en ouders ⊗ In mentorgesprek al voorbereiden met de leerling 'wat ga je met jouw ouders bespreken' ⊗ Als openingsvraag stellen: 'wat denk je dat jouw ouders zouden willen bespreken in dit oudergesprek?' ⊗ Complimenteren van ouders en leerling, naar eigen rol ouder vragen, inbreng ouder horen

Figuur 3: Ingevuld formulier

Met de oogst uit klankbordavonden, oudergesprekken en teambijeenkomsten, gingen docenten in een begeleidingstraject aan de slag met een eigen aandachtspunt.

Tegelijkertijd ontwikkelden we *de golflengtekaart*¹⁰. Het werd een vertaling van de *flowchart* naar de situatie op school. Dit gaf zicht op de relatie tussen docenten en ouders.

Samenwerkingsrelatie De ouder of docent:	Golflengte
Is op bezoek of aanwezig, al dan niet omdat het 'hoort' of 'moet'	Beleefdheid <i>Boodschap:</i> We komen elkaar even tegen.
Heeft een (nog onduidelijke) vraag of doel, suggestie, opmerking of kritiek	Betrokken en vrijblijvend <i>Boodschap:</i> (Indirecte) feedback, doe er mee wat je wilt.
Komt met een vraag en voelt zich (nog) niet verantwoordelijk voor een oplossing	Onderzoekend <i>Boodschap:</i> ik heb een vraag aan jou, zou jij...?
Heeft een doel of vraag waarvoor hij mogelijkheden beschikbaar heeft, maar nog niet gebruikt	Consulterend <i>Boodschap:</i> Ik heb een vraag, hoe kan ik ...?
Wil als (co-) expert samen naar oplossingen zoeken	Co-expert/meedenkend <i>Boodschap:</i> Ik doe ..., doe ik het goede? Wat doe jij?

Figuur 4: Een deel van de golflengtekaart

De *golflengtekaart* is een instrument geworden waarin bovenstaand schema is aangevuld met vaardigheden vanuit de zeven stappendans. Je kunt er in aflezen ‘wat werkt’ en ‘wat niet werkt’ bij een golflengte.

Uitkomsten **Toonkunst**

Van gesprek naar dialoog

Zowel de enquête als het waarderend onderzoek liet zien dat ouders en docenten graag willen samenwerken. Er is sprake van dialoog als tijdens een gesprek verschillende gezichtspunten tot hun recht laten komen in vertrouwen, openheid en integriteit, zeggen ouders en docenten.

Soms doe je dat door vaardigheden die je in de ene situatie al toepast, ook in een andere situatie te gebruiken. Een docent zei: “Ja, dat doe ik met leerlingen al wel, met ouders werkt dat natuurlijk ook!”

Van je eigen stemming naar afstemmen

Als docent heb je vaardigheden nodig om kennis van jezelf en van ouders bruikbaar te maken. Hierbij helpt voorbereiding op:

- inhoud (wat is precies de kwestie of het thema)
- werkvorm (doel, agenda, werkwijze)
- professionele ontwikkeling (welke vaardigheid ga ik inzetten bij het gespreksproces).

Dialoog vraagt in eerste instantie om afstemming op jezelf:

- wat wil ik
- wat kan ik en
- doe ik dat ook?

Bij afstemmen op de juiste golflengte (figuur 4) ken je de antwoorden van jouw gesprekspartner op deze drie vragen.

Afstemmen op dialoog

Als ouders en docenten ontspannen met elkaar praatten, zonder dat er een kwestie aan de orde was, vonden zij dat zij op dezelfde golflengte zaten. Het was dan ‘gezellig’ (golflengte Beleefdheid). Ook als er wel een kwestie aan de orde was en beide voelden zich even deskundig en verantwoordelijk, zaten zij op dezelfde golflengte en wisselden zij gemakkelijk kennis uit (golflengte Co-expert), ‘We komen er samen wel uit’.

Wanneer een van beiden een kwestie aan de orde wilde stellen op de golflengte Onderzoekend of Consulterend, dus als er niet meteen een oplossing voorhanden leek, werd minder gemakkelijk afgestemd. Dan zou het handig zijn om de golflengtekaart te raadplegen, met suggesties voor de vragen die je kunt stellen.

Van goede samenwerking was echter pas sprake wanneer kwesties ook daadwerkelijk aan de orde kwamen, ofwel: op de *juiste* golflengte werden

besproken. Er was sprake van *dialoog en respect* tussen ouders en docenten als:

- beiden vanuit oprechtheid vragen stellen
- en de ander helpen om antwoorden te vinden
- op kwesties die voor de leerling van belang zijn.

Da Capo al fine

Reflectie

Onderzoek nodigde uit tot een open en nieuwsgierige houding. Je hoefde ‘het nog niet te weten’ en ‘we doen het samen’. Onze ervaring was dat iedereen daar graag aan meewerkte. ‘Onderzoek opent deuren’, mede door de keuze voor een interactieve en positieve werkwijze als waardierend onderzoek.

Doordat we als ouders in de school het onderzoek deden, bewezen we meteen dat het mogelijk was: expertise van ouders en docenten bundelen. Het resultaat is meer dan ons onderzoeksverslag. Vooral de ervaring die docenten en ouders hebben opgedaan is voor de betrokkenen leerzaam en zinvol.

Coda

Conclusie

Uit de enquête en de eerste filmbeelden bleek de wens van docenten en ouders om op alle niveaus met elkaar samen te werken. Tegelijkertijd werd duidelijk dat in de praktijk nog niet overal waar mogelijk op dezelfde golflengte werd afgestemd. Oplossingsgerichte individuele- en teamcoaching maakten docenten daarvan bewust. Na deze intensieve voorbereiding zetten docenten tijdens mentorgesprekken en klankbordavonden meer vaardigheden in uit de zeven stappendans. Ze bereikten daarmee afstemming op de juiste golflengte en ervoeren betere samenwerking met ouders. Daar zat muziek in!

Postlude

Aanbevelingen

Iedere ouder en docent willen we aanraden om waardierend onderzoek te doen in interactie met elkaar. Het is een voorbeeld voor leerlingen wanneer respectvol met elkaar wordt samengewerkt.

We zouden graag zien dat er een vervolgonderzoek plaats vindt naar de inzet van concrete vaardigheden in contacten tussen ouders en docenten, naar het gebruik van de golflengtekaart op andere (type) scholen, naar het rendement voor leerlingen,

Als je eenmaal begonnen bent, is er zoveel te onderzoeken!

In dialoog

Het 'domein' is een grote lichte werkruimte van een middelbare school. Hier zijn leerlingen overdag in groepjes aan het werk, op vrolijk gekleurde stoelen aan verschillende tafels.

Het oudergesprek

Het is half vijf 's middags. Een leerling is in gesprek met zijn mentor en zijn ouders. Hij heeft pen en papier voor zich liggen. De mentor zegt: "Dus als ik je goed heb gehoord, vind jij het vervelend als de weekbrief met opdrachten niet op tijd is."

Leerling: 'Ja, want ik wil graag beter leren plannen. Soms is het lastig om dat met mijn groepje ook écht te doen.'

Mentor: "Zal ik de komende periode op donderdag aan je vragen hoe het je die week gelukt is?"

Leerling: "Ja, dan kunnen we meteen kijken of het aan de samenwerking in mijn groepje lag of aan de weekbrief."

Vader: "Wat kan ik daarin voor jou betekenen?"

Leerling: "Op vrijdag vragen wat mijn doelen voor de komende week zijn."

De klankbordavond

Twee ouders en vier docenten hebben met elkaar een klankbordavond georganiseerd. Het onderwerp 'rapportage' staat op de agenda.

Ouders en docenten zitten in groepjes rond de verschillende tafels. Ieder heeft een stift in de hand. Op tafel ligt een groot vel papier. Tijdens een levendige en respectvolle dialoog worden vragen en mogelijkheden opgeschreven. Er ontstaan ideeën over hoe een gesprek over cijfers en resultaten kan worden gevoerd en over het gebruik van het elektronisch informatie systeem. Soms verbazend eenvoudig te realiseren, soms met wederzijds begrip voor de traagheid van veranderingen.

Docent: "Dank jullie wel, dit geeft veel nieuwe mogelijkheden, ik krijg hier echt energie van."

Ouder: "Voor mij was het heel nuttig om te horen hoe dit op school en in andere gezinnen wordt beleefd." Een andere docent, met ook een zoon op deze school, zegt uit de grond van zijn hart: "Waardevol, deze dialoog!"

'DANK JULLIE WEL! DIT GEEFT ENERGIE!'

WELKOM OP DE KLANKBORDAVOND!

Samen op weg naar verbetering van rap-
portage:

- inspiratie voor leerlingen
- informatie voor ouders en docenten

Maarten ter Burg M SEN
Marion Hoeffgen M SEN

Literatuur

- Bruining, Ton (2009). *Leren op de werkplek (11): Werken en leren in de frontlinie. Opleiding & Ontwikkeling 07/08*, pagina 10-13.
- Cauffman, Louis & Dijk, Dick J. van (2009). *Handboek Oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Amsterdam: Boom onderwijs.
- Ehlers, Sonja & Kuipers, Meta (2009). *Oudergericht Pedagogisch adviseren (OPAd)*. Baarn: ThiemeMeulenhoff.
- Lawrence-Lightfoot, Sara (2003). *The essential conversation. What parents and teachers can learn from each other*. New York – USA: Ballantine Books.
- Pas, Alice van der (1996). *Handboek methodische ouderbegeleiding deel 2. Naar een psychologie van ouderschap*. Rotterdam: Uitgeversmaatschappij Ad. Donker BV.
- Tjepkema, Saskia & Verheijen, Luc (red.) (2009). *Van kiem tot kracht. Een waarderend perspectief voor persoonlijke ontwikkeling en organisatieverandering*. Houten: Springer Uitgeverij BV.

Eindnoten

- 1 In ons onderzoeksverslag gebruiken we het woord leerkrachten, hier spreken we over docenten. Deze termen zijn uitwisselbaar.
- 2 & 9 Gebaseerd op appreciative inquiry, zie: ‘Van Kiem tot kracht’.
- 3 & 7 Zie: ‘Handboek Oplossingsgericht werken in het onderwijs’.
- 4 Wanneer we over ouders spreken, bedoelen we diegenen die zich eindverantwoordelijk weten voor kinderen.
- 5 & 6 Afrikaans gezegde, zie ook ‘Handboek ouderbegeleiding’.
- 8 Het Amadeus Lyceum organiseert vijf ouderavonden per schooljaar waarbij ouders en leerkrachten ‘klankbord’ zijn voor elkaar.
- 10 De golflengtekaart is een bewerking van de flowchart waarin de zevenstappen dans is geïntegreerd.

Over de auteurs

Maarten ter Burg (1963) is hogeschooldocent Praktisch Pedagogische Gezinsbegeleiding (PPG) aan de Hogeschool Utrecht.

Marion Hoeffgen (1964) begeleidt ontwikkelingsprocessen in zorg-, welzijn-, onderwijs- en bestuursorganisaties.

Met dank aan het Amadeus Lyceum, cultuurschool voor VMBO-TL, HAVO, Atheneum en Gymnasium - Vleuten.

Leerroute: Oplossingsgericht werken in het onderwijs.

Contact: afstemmenopdialoog@leren-creeren.nl